Ingrida Čičiurkaitė

Lietuvos laisvės kovotojų palaikų tyrimai Lazdijuose

2022 m. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro užsakymu KVGT Lazdijuose, sklypuose Dzūkų g. 13 ir Vytauto g. 20, atliko Lietuvos laisvės kovotojų palaikų užkasimo vietų paiešką. Ji inicijuota siekiant patikrinti iš žodinių duomenų vietos gyventojų apytikriai nurodytą galimą palaikų užkasimo teritoriją. Visų pirma atlikti geofizikiniai tyrimai, identifikuotos anomalijos, būdingos palaikų užkasimo duobėms; duobės patikrintos archeologiniais metodais – detaliaisiais tyrimais.

NKVD būstinė buvusi pastate Vytauto g. 18, Lazdijuose, šiuo metu čia naujai perkeltas Laisvės kovų muziejus. Šiame pastate kalinti ir kankinti Lietuvos partizanai, rezistentai ir jiems talkinę asmenys. 2021 m. Vytauto g. 18 kieme aptikti 3 Lietuvos laisvės kovotojų palaikai (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 546–549).

2022 m. KVP sklypuose, Dzūkų g. 13 ir Vytauto g. 20, atliko tyrimus georadaru (J. Dobeikienė). Skenuota 31 linija, bendras ilgis siekia 1,038 km. Geofizikinių tyrimų metodu identifikuotos 9 anomalijos sietinos su palaikų užkasimo vietomis. Anomalijos fiksuotos Dzūkų g. 13 sklype, 4 – Vytauto g. 20 sklype. Tyrimų vieta yra Lazdijų ŠV dalyje, į Š ir V nuo Vytauto g. 18 sklypo – buvusios NKVD būstinės (1 pav.). Tyrimai pradėti V būstinės dalyje, sklype Vytauto g. 20. Sklypas ilgąja kraštine ribojasi su Vytauto g. 18 sklypu. Tikėtinos palaikų užkasimo duobės yra centre ir R dalyje, link sklypo Vytauto g. 18. R sklypo dalis yra perspektyviausia vieta, nes čia fiksuotos anomalijos išsidėsčiusios greta 2021 m. aptiktos palaikų užkasimo vietos (apie 7 m atstumu). Dabartinio paviršiaus altitudė H_{abs} 121,90–122,30 m aukštyje, teritorija maždaug 120 m² ploto. Išskirtose anomalijų vietose ištirtos 3 perkasos, bendro 23,8 m² dydžio plotas.

Būstinės Š dalyje, kitoje upelio pusėje, sklype Dzūkų g. 13, tikėtinos palaikų užkasimo duobės yra ties upelio vingiu iki takelio. Paviršiaus altitudė H_{abs} 121,30–122,00 m aukštyje.

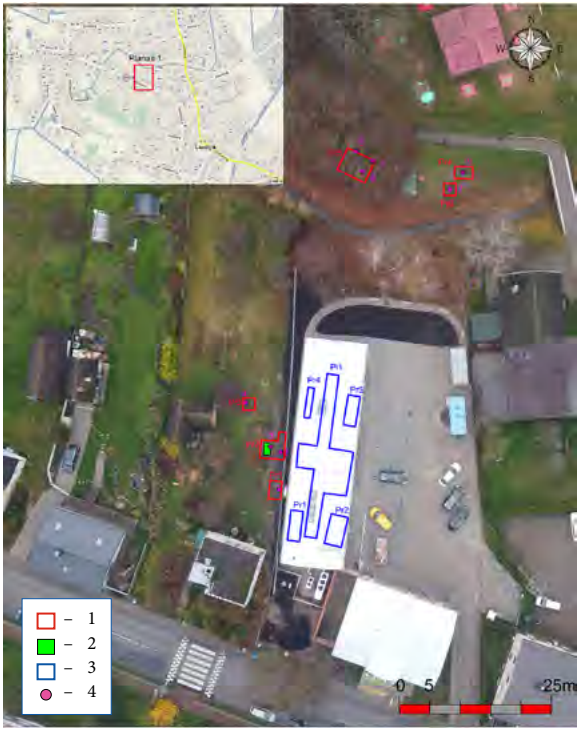

1 pav. Detaliųjų tyrimų Lazdijuose, Dzūkų g. 13 ir Vytauto g. 20, situacijos planas: 1 – 2022 m. archeologinių tyrimų perkasos (I. Čičiurkaitė); 2 – 2022 m. palaikų radavietė; 3 – 2021 m. archeologinių tyrimų perkasos (I. Čičiurkaitė); 4 – 2022 m. georadaru aptiktos anomalijos (J. Dobeikienė). R. Kraniausko brėž.

Fig. 1. Situation plan of the excavations at Dzūkų St. 13 and Vytauto St. 20, Lazdijai: 1 – 2022 trenches (Čičiurkaitė), 2 – 2022 find spot of the remains, 3 – 2021 trenches (Čičiurkaitė), 4 – 2022 georadar anomalies (Dobeikienė).

Teritorija maždaug 225 m² ploto. Išskirtose anomalijų vietose ištirtos 3 perkasos, bendro 30 m² dydžio plotas. Iš viso abiejuose sklypuose iki įžemio ištirtos 6 perkasos, bendro 53,8 m² dydžio plotas.

Dzūkų g. 13 ištirtos 3 perkasos: 4 – 3x2 m, 5 – 5x4 m, 6 – 2x2 m bendro 30 m² dydžio plotas. Po velėna fiksuoti piltiniai XX a. sluoksniai, dalis jų suformuoti upelio krantų tvarkymo darbų metu – po velėna aptiktas šlyno sluoksnis. Perkasoje 5 buvęs pirminis paviršius aptiktas 1–1,3 m gylyje. Kitose perkasose pirminis paviršius suardytas – tirti tik piltinės kilmės sluoksniai. 1,45–1,9 m gylyje pasiekti aliuviniai sluoksniai – smulkus baltas skalautas smėlis, po juo rupus geležingas smėlis ir juosva sapropelinga durpė. Įžemis – smėlis – fiksuotas tik perkasoje 5 po pirminiu paviršiumi 1,25 m (P dalyje) ir 1,8 m (Š dalyje) gylyje. Perkasoje 6, piltiniame grunte nuo jo viršaus (apie 30 cm gylyje), iki įžemio surinkti pavieniai, nedideli žmonių kaulų fragmentai (nustatytas minimalus individų skaičius – vienas). Tikėtina, kad upelio krantų tvarkymo darbų metu buvo visiškai arba iš dalies suardyti upelio artimoje aplinkoje užkasti palaikai, kurių pavieniai kaulai darbų metu su gruntu buvo supilti formuojant šlaitą. Aptikti suardytų palaikų pavieniai kaulai patvirtina vietos gyventojų liudijimus apie šalia upelio besimėtančius žmonių kaulus.

2 pav. Bendras perkasos 2 vaizdas, šiukšlių duobėje užkasti dviejų Lietuvos laisvės kovotojų palaikai. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 2. General view of Trench 2 and the remains of the 2 Lithuanian freedom fighters buried in a rubbish pit.

Vytauto g. 20 sklype, po velėna, fiksuotas durpingas sluoksnis, kurio viršutinėje dalyje pasitaikė XX a. šiukšlių ir gyvūnų kaulų. Kiemo paviršius nuolaidėja Š kryptimi. Įžemis – šviesus molis – pasiektas 1,1 m gylyje Š dalyje ir 1,5 m gylyje – P dalyje. Centrinėje kiemo dalyje įžemis pasiektas 0,9–1 m gylyje. Perkasose 1–2 atidengti anksčiau stovėjusio pastato akmeninio pamato fragmentai, perkasoje 2 – ūkinė duobė ir perkasoje 3 – metalo laužo užkasimo duobė.

Perkasoje 2 60 cm gylyje atidengta kaukolė. Tik atidengus palaikus išaiškėjo duobės dugno, 1 m pločio ir maždaug 1,8 m ilgio kontūras. Atsižvelgiant į palaikų 2 kairės rankos poziciją tikėtina, kad duobė buvo nuolaidėjančiais šlaitais. Jos užpildą sudarė gausūs angliukai ir neperdegę medienos rąsteliai, buitinės keramikos ir stiklų duženos, krosnies durelės, korodavusios vinys, odekolono buteliukai ir itin gausūs kiaušinių lukštų fragmentai. Ant palaikų užmesti akmenys ir moteriškų bei vaikiškų batų padų fragmentai. Pažymėtina išvada, kad palaikai užkasti šiukšlių duobėje užverčiant juos akmenimis ir šiukšlėmis. Jos dugnas pasiektas 90 cm gylyje nuo dabartinio kiemo paviršiaus. Maždaug 7 m atstumu į V nuo surastųjų 2021 m. aptikti 2 asmenų palaikai (2 pav.).

Palaikai 1 – 25–35 m. amžiaus vyras. Konstatuoti mažiausiai 4 ilgųjų kaulų perimortaliniai lūžiai – tikėtina, sužalojimai arba kankinimo žymės. Atsižvelgiant į lūžgalių nebuvimą ir padėtį *in situ* – tikėtina, kad ranka buvo į duobę įmesta atskirai nuo kūno (3 pav.). Šalia palaikų

3 pav. Palaikų 1 dešinės rankos kaulų sužalojimai in situ. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 3. Lesions on the bones of the right hand of Remains 1 in situ.

4 pav. Palaikų 2 bendras vaizdas. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 4. General view of Remains 2.

aptikta įvairių šiukšlių: dantų šepetėlis, krosnies durelės, buitinės keramikos šukių, maždaug 20 cm atstumu į šoną nuo kairiojo dubens aptikta 1946 m. 3 TSRS kapeikų moneta. Ties kairiu šonu aptikta bato auliuko dalis su akutėmis. Ant kairio dubens ir dilbio užmestas bato pado fragmentas, ant jo rastos dvi tarybinės uniformos sagos. Manytina, kad visi šalia palaikų aptikti daiktai galėjo būti įmesti atsitiktinai arba su kitomis šiukšlėmis užkasant palaikus. Dėl jų radimo vietos ir aplinkybių tik du radiniai priskirti palaikams 1 – diržo sagtis ir bato auliuko dalis su akutėmis (nors dėl pastarojo kyla abejonių).

5 pav. Palaikų 2 dešinės rankos kaulų sužalojimai in situ. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 5. Lesions on the bones of the right hand of Remains 2 in situ.

Palaikai 2 – 17–20 m. amžiaus vyras (4 pav.). Konstatuoti 5 ilgųjų kaulų perimortaliniai lūžiai – tikėtina, sužalojimai arba kankinimo žymės. Atsižvelgiant į sužalojimus, lūžgalių nebuvimą ir padėtį *in situ* – tikėtina, kad ranka buvo į duobę įmesta atskirai nuo kūno (5 pav.). Kairės pėdos padikauliai ir pirštakauliai aptikti ne anatominėje padėtyje, taip pat ant jų užmestas akmuo. Ant palaikų, dešinėje juosmens pusėje ir ant pėdų, buvo užmesta akmenų, ant kairės kojos šlaunikaulio – moteriško ir vaikiško batų padų fragmentai, dubens srityje ties kryžkauliu – ašmenys ir stalo įrankio rankena. Šalia palaikų aptiktos lietuviškos uniformos žalvarinės sagos su Vyčiu ir uniformos audinio fragmentai (6 pav.). Palaikams priskirti radiniai – lietuviškos uniformos sagos su Vyčiu ir plastmasinė sagutė.

6 pav. Šalia palaikų 2 aptiktos lietuviškos uniformos žalvarinės sagos su Vyčiu ir uniformos audinio fragmentai. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 6. The Lithuanian brass Vytis buttons and the uniform fabric fragments discovered beside Remains 2.

Atsižvelgiant į palaikų užkasimo aplinkybes – palaikai užkasti šiukšlių duobėje, sužalojimus ir šalia palaikų 2 aptiktas lietuviškos uniformos sagas su Vyčiu manytina, kad aptikti palaikai yra Lietuvos laisvės kovotojų. Pagal duobės užpilde rastą 3 kapeikų monetą, palaikai užkasti ne anksčiau kaip 1946 m. Antropologinės analizės metu nustatyti sužalojimai dėl trūkstamų kaulų fragmentų neleidžia atkurti traumuojančio mechanizmo, tačiau *in situ* fiksuotos lūžgalių pozicijos ir kaulų dalys leidžia atmesti versiją, kad sužalojimai įvyko kovos metu (tokiu atveju trūktų ne vidurinės dalies, o viso kaulo nuo sužalojimo vietos). Neatmetama prielaida, kad tokie sužalojimai yra tardymo ar kankinimo pasekmė.

Atsižvelgiant į 2021–2022 m. archeologinių tyrimų rezultatus ir vietos gyventojų liudijimus, tikėtina, kad buvusioje NKVD būstinės aplinkoje, apimančioje sklypus Vytauto g. 11, 16, 16A, 18, 20, yra didelė tikimybė aptikti kitų palaikų užkasimo vietų.

The investigation of the remains of Lithuanian freedom fighters in Lazdijai

The 2022 excavation (6 trenches totalling 53.8 m^2) was conducted down to sterile soil at Dzūkų St. 13 and Vytauto St. 20 in Lazdijai (Fig. 1). At a depth of up to 30 cm, the fill soil in Trench 6 at Dzūkų St. 13 yielded small isolated human bone fragments belonging to one individual. It is likely that the remains buried in close proximity to the stream had been partially or fully destroyed during streambank management work.

Trench 2 at Vytauto St. 20 yielded the remains of 2 Lithuanian post-war partisans: Remains 1 of a 25–35-year-old male (Fig. 2); Remains 2 of a 17–20-year-old male (Fig. 4). The remains had been buried in a rubbish pit, had lesions (Figs. 3, 5), and were together with 2 Lithuanian uniform Vytis buttons (Fig. 6). Based on the 3-kopek coin found in the pit, the remains had been buried no earlier than 1946. The lesions identified by the anthropological analysis, due to missing bone fragments, were insufficient to allow their precise cause to be identified, but the positions of the broken bones recorded *in situ* and the bone pieces would tend to show that such lesions were the consequence of interrogation or torture.

Petras Dobeikis

Veiverių Skausmo kalnelio tyrimai

LGGRTC užsakymu 2022 m. Veiverių (Prienų r., Veiverių sen.) Lietuvos partizanų užkasimo vietoje, vadinamoje Skausmo kalneliu (UK 33545), buvo atliekami žvalgomieji tyrimai, siekiant atlikti kultūros paveldo objekto patikrą, palaikų paiešką, identifikavimą ir palaidojimą. Šio kultūros paveldo objekto tyrimų būtinybę skatina prieštaringi archyviniai istoriniai duomenys, žodinės informacijos faktai, netiksli ir klaidinga kultūros vertybių registro apraše skelbiama informacija.

Istoriniai duomenys apie vadinamame Skausmo kalnelyje užkastus ir 1988–1990 m.